

- NI 1991/1 = Národopisné informácie. Monotematické číslo venované 70. výročiu výučby odboru na FiF UK v Bratislave.
- NOVÁK, J – SOPUŠKOVÁ, A. 1987: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava.
- PARÍKOVÁ, M. 1985: Traditionelle Geräte bei der Getreideernte im slowakisch-madjarischen Grenzgebiet. In: *Ethnologia Slavica*, XIV, s.57-78.
- PARÍKOVÁ, M. 2007: Slavistická problematika v Európe v kontexte tridsiatich ročníkov medzinárodného zborníka Slavistov *Ethnologia Slovaca et Slavica*. In: *Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 50. výročí úmrtí Ludvíka Kuby* (Opole 16. - 17.listopadu 2006) P. Kaleta – L. Tyllner (eds.) Praha, s. 226-232.
- PENCHEV, V. 2010: Slavic Ethnoreligious Communities. In: *Ethnologia Slovaca et Slavica XXXIII*, s.35-50.
- PODOLÁK, J. 1970: Preface – Vorwort – Préface. In: *Ethnologia Slavica I.*, s. 7-15.
- PODOLÁK, J. 1991: Jubileum národopisu na Univerzite Komenského v Bratislave. In: *Český lid*, 78, č. 3, s. 222-226.
- PROFANTOVÁ, Z. 2010: About Magical Power of the Word – Curse, Damnation, Malediction and Swearwords in Communication Competence. In: *Ethnologia Slovaca et Slavica, XXXIII*, s.45-51.
- PUTILOV, B. N. 1972: Slavonic Epic Community in the Light of Contemporary comparative-historical Studies. In: *Ethnologia Slavica III*, s. 221-232.
- RABINOWITSCH, M.G. – ČISTOV, K. V. 1984: Hauptbesonderheiten ethnischer Geschichte der Ostslawen. In: *Ethnologia Slavica, XII-XIII*, s.129-138.
- SBS, heslo: Wollman, Frank. In: *Slovenský biografický slovník*. VI. Martin, 1994, s. 397-340.
- SIMONIDES, D. 2006: Europejski kontekst slowackich opowiadań ludowych. In: Hlôšková, H. – Zelenková, A. (eds.): *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru*. Bratislava, s. 55-67.
- SIROVÁTKA, O. 1970: Die zwischenslawischen Beziehungen in der Volksdichtung und die Kontaktzonen. In: *Ethnologia Slavic, I*, s.157-169.
- SOKOLOVSKÝ, L. (zost.) 2011: 90 rokov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave 1921-2011. Bratislava
- SER = Slovenské ľudové rozprávky I.-III., VEDA – Bratislava 1993, 2001, 2004 (editorka: V. Gašparíková).
- STANO, P. 1990: Index *Ethnologia slavica*, vol. I.-XX, 1969-1980 – príloha zv. XX.
- STASZCZAK, Z. 1986: Zur Methodik der Darstellung von ethnographischen Grenzgebieten und das polnisch-deutsche Grenzgebiet. In: *Ethnologia Slavica, XV*, s.7-18.
- ŽEŇUCH, P. 2010: O špecifikách a identite slavistického výskumu na Slovensku. In: *Slavica Slovaca* 45, č. 2, s. 99-105.

Slavistický aspekt slovenskej etnomuzikológie

HANA URBANCOVÁ

Porovnávacie hľadisko je dôležitou súčasťou predmetu a metód etnomuzikológie od začiatkov jej formovania. Toto hľadisko dominovalo už v období, kedy sa utvárali predpoklady vzniku etnomuzikológie ako vednej disciplíny. Od prelomu 19. a 20. storočia sa porovnávací princíp definoval ako základné hľadisko štúdia tzv. tradičných hudobných kultúr. V prvej modernej systematike hudobnej vedy, ktorá vznikla na pôde nemeckej muzikológie a vypracoval ju v dvoch verziách z rokov 1885 a 1919

Guido Adler, sa nachádzala samostatne vyčlenená výskumná oblasť, ktorá sa má venovať výskumu hudby v spolupráci sa etnografiou a folkloristikou.⁸⁹

Názov „porovnávacia hudobná veda“ používaný najmä v prvej polovici 20. storočia označoval vedný odbor muzikológie, ktorý sa venoval mimoeurópskej hudbe. Východiskovou metódou výskumu sa stala komparácia spojená s evolučnou interpretáciou hudobného materiálu: pomocou porovnávania hudobných prejavov pochádzajúcich z rôznych kultúr, ktoré sa nachádzali na odlišných stupňoch vývinu, sa porovnávacia hudobná veda snažila dospieť k rekonštrukcii pôvodu a vývinu hudby z globálneho, celosvetového pohľadu.⁹⁰ Pod názvom „hudobná folkloristika“ vznikla ďalšia výskumná oblasť, ktorá mala korene v 19. storočí, súvisela s národnoobrodeneckým hnutím a novými formami kolektívnych identít, pričom sa venovala štúdiu ľudových hudobných kultúr Európy so zameraním na hľadanie etnických, resp. národných špecifik. Porovnávacie hľadisko bolo preto v hudobnej folkloristike latentne prítomné od začiatku: hľadanie špecifik sa muselo nevyhnutne vysporiadať s vymedzením spoločných a rozdielnych znakov v hudbe viacerými etníkmi.⁹¹ V polovici 20. storočia tieto dve oblasti výskumu splynuli pod spoločný názov „etnomuzikológia“, ktorý nanovo definoval v rámci diskusií okolo vymedzenia vedného odboru základný predmet výskumu – hudbu etnických spoločenstiev.⁹²

V druhej polovici 20. storočia sa etnomuzikológia vyprofilovala na štúdium tradičnej piesne, hudby (a tanca) v etnických, teritoriálnych a sociálno-kultúrnych kontextoch. Metódy výskumu sa rozšírili o podnety pochádzajúce najmä z etnológie, sociológie, sociálno-kultúrnej antropológie a kognitívnych vied.⁹³ Popri interdisciplinárnych presahoch však ostal porovnávaci prístup jedným z dominantných hľadísk etnomuzikológie, hoci sa rozpracoval na báze rôznych metodologických podnetov a na rôzne vymedzenom hudobnom materiáli.⁹⁴

Slavistické výskumy hudby sa rozvíjali na tomto pozadí vo viacerých európskych etnomuzikologických školách. Hudobná slavistika sa presadila v podobách, ktoré záviseli jednak od domácej tradície vedného odboru, jednak od konkrétnych podmienok spojených s typom hudobného materiálu.

Hudobná slavistika sa formovala ako samostatná oblasť výskumu v podobe subšpecializácie, ale častejšie ostávala zastúpená v podobe slavistického aspektu,

⁸⁹ Adler, Guido: Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft. In *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, 1885, roč. 1, č. 1, s. 5-20.

⁹⁰ Hornbostel, Erich Moritz: Die Probleme der vergleichenden Musikwissenschaft (1905). In Kaden, Christian – Stockmann, Erich (Eds.): *Tonart und Ethos. Aufsätze zur Musikethnologie und Musikpsychologie*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam, 1986.

⁹¹ Béla, Bartók: Porovnávacia hudobná folkloristika (1912). In Elsček, Oskár (Ed.): *Béla Bartók. Postrehy a názory*. Bratislava: Štátne hudobné vydavateľstvo, 1965, s. 179-183.

⁹² Kunst, Jaap: *Ethno-musicology. A Study of its Nature, its Problems, Methods and Representative Personalities*. Hague: Martinus Nijhoff, 1959, 303 s. (1950)

⁹³ Elsček, Oskár: Premena paradigmy a konceptov v európskej etnomuzikológii. In *Ethnomusicologium*, 2004, roč. 3, s. 219-227.

⁹⁴ Nettl, Bruno – Bohlman, Philip V. (eds.): *Comparative Musicology and Anthropology of Music*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1991. 378 s.

integrovaného do výskumného programu etnomuzikológie v jednotlivých krajinách. Napríklad, špecializovaný slavistický výskum sa udomácnil v Poľsku a na Ukrajine, kde sa autori systematickejšie venovali určitému hudobnému javu z pohľadu viacerých slovanských kultúr: sledovalo sa rozšírenie úzkorozsahových piesňových nápevov u Slovanov, spojené s hľadaním spoločných hudobnoštruktúrálnych prvkov (A. Czekanowska),⁹⁵ alebo sa sledovalo územné rozšírenie jedného nápevového typu, spojené s úvahami o jeho genéze a migrácii (V. Hošovskij).⁹⁶ Tieto práce sa zakladajú na rozsiahlej etnickej a teritoriálnej evidencii hudobných dát a viažu sa na rozpracovanie špecifickej metodológie porovnávania piesňových nápevov a interpretácie získaných analytických údajov. Predmetom pozornosti sa stala aj teoretická reflexia hudobnej štruktúry ľudových nápevov, najmä zložitá otázka ich modálneho charakteru.⁹⁷ Slavistický aspekt bol zasa zapojený do väčšiny štúdií, venovaných inter- a multietnickým vzťahom tradičných hudobných kultúr strednej a východnej Európy.⁹⁸

Na Slovensku patrí slavisticky orientovaný etnomuzikologický výskum k najstaršej zložke porovnávacích interetnických štúdií. Majú pôvod v slovesnej a hudobnej folkloristike 19. storočia, kedy si zberatelia a vydavatelia ľudových piesní začali viac všímať väzby na iné etniká. Vzťahy k Slovanom interpretovali na pozadí ideí o slovanskej vzájomnosti a sústredili sa na vyhľadávanie spoločných znakov v textoch aj v melódiách piesní.⁹⁹ Ak texty piesní slúžili na ilustrovanie tejto ideí, tak nápevy (najmä tonalita a stupnice) viedli k hypotetickým úvahám o sprostredkovaných väzbách ľudovej hudby slovanských etníc jednak cez stredoveký duchovný spev, jednak prostredníctvom antickej tradície. Tieto úvahy umožňovala tonálna stránka ľudových nápevov a ich modalita – stupnice, ktoré svojou stavbou pripomínali systém cirkevných modov stredovekej hudby, či systém starogréckych modov. Štýlové znaky ľudových nápevov sa mali stať bázou tvorby tzv. národnej hudby – či v zmysle slovanskom, alebo slovenskom (J. L. Bella).¹⁰⁰

Názory o pôvode ľudového spevu v starých cirkevných, resp. antických stupniciach, ktoré sa vykladali ako spoločné dedičstvo Slovanov, ale v jednotlivých slovanských kultúrach sa zachovali v rôznom rozsahu, hudobná folkloristika rozvíjala ešte počas prvej polovice 20. storočia. Napríklad, Milan Lichard považoval modálne širokorozsahové stupnice slovenských ľudových piesní za indikátora veku aj pôvodu: ak stredoveké

⁹⁵ Czekanowska, Anna: *Ludowe melodie wąskiego zakresu w krajach słowiańskich. Przegląd dokumentacji źródłowych, próba klasyfikacji metodą taksonomii wrocławskiej*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1972. 261 s.

⁹⁶ Hošovskij, Volodymir: *U pramenů lidové hudby Slovanů*. Praha: Supraphon, 1976. 332 s.

⁹⁷ Czekanowska, Anna: *Teoria modalizmu w słowiańskiej literaturze muzykologicznej*. In: Poniatowska, Irena (ed.): *Teoria, historia, interpretacja*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1984. s. 39-47.

⁹⁸ Stockmann, Doris (ed.): *Volks- und Populärmusik in Europa*. (Handbuch der Musikwissenschaft 12) Laaber: Laaber-Verlag, 1992, s. 214-237.

⁹⁹ Napr. Porůček, Juraj (Ed.): *Hudobná folkloristika na Slovensku v rokoch 1845–1918*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV – Univerzitná knižnica v Bratislave, 2002. 97 s.

¹⁰⁰ Bella, Ján Levoslav: *Slovanská hudba a spev slovenský*. In: Dalibor, 1869, roč. 8, č. 8, s. 65-66; Bella, Ján Levoslav: *Podmienky a základy národnej hudby slovanskej*. In: *Hudební listy* 1972, roč. 3, č. 16, s. 127-129; Bella, Ján Levoslav: *Myšlienky o vývine národnej hudby a slovenského spevu*. In: *Letopis Matice slovenskej*, 1873, roč. 10, zv. 2, s. 10-29.

mody sú podľa neho dôkazom starobylosti a historickosti týchto piesní, potom stupnice, ktoré sa vymykajú z pohľadu hudobnej teórie zaradeniu do modálneho systému, možno považovať za dôkaz autochtonnosti a živelnosti ľudovej tvorby.¹⁰¹ Ján Krasko považoval viaceré modálne prvky, zachované v slovenskom ľudovom speve, za súčasť spoločnej vrstvy starej hudobnej kultúry, ktorá má pôvod v 9. storočí a v minulosti spájala etniká celom v areáli stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy.¹⁰² Tvorbu národnej hudby na základe inšpirácií z domáceho hudobného folklóru začala realizovať podľa individuálnych predstáv, estetického programu a skladateľských koncepcií kompozičná prax.

V polovici 20. storočia vznikla prvá vedecká syntéza o slovenskej ľudovej piesni – monografia *Slovenská ľudová pieseň zo stanoviska hudobného* (1951) od Jozefa Kresánka,¹⁰³ ktorá sa kriticky vyrovnala so staršími názormi cez etnomuzikologickú analýzu a klasifikáciu piesňových nápevov. Hoci cieľom tejto práce bola rekonštrukcia genézy a vývinu slovenského ľudového spevu (tzv. slovenského ľudového hudobného myslenia), jej vedľajším produktom bolo vymedzenie vzťahu k ďalším slovanským (Česi, Poliaci, Rusíni, Ukrajinci, Bulhari, Chorváti), ale ani mimoslovenským etnikám (Maďari, Nemci, Rumuni, Rómovia). Kresánek separoval porovnávaci výskum od ideí o slovanskej vzájomnosti, aby sa mohol venovať odкрývaniu reálnych hudobnoštýlových väzieb a ich vedecky korektnej interpretácii. Za piesňovú vrstvu, rozšírenú v slovanských oblastiach, považoval tetrachordálne nápevy s využitím stupnice v rozsahu 4 tónov, ktoré sa spájali so starou roľníckou kultúrou.

Kresánkova geneticko-historická teória nadväzuje na podnety porovnávacej hudobnej vedy a európskej hudobnej folkloristiky nielen v oblasti hudobnej analýzy a klasifikácie, ale aj vo vývinovej interpretácii ich výsledkov (usporiadanie hudobných štruktúr od jednoduchších k zložitejším ako základ evolučnej línie). Stala sa východiskom uvažovania nielen o štýlovej stratifikácii slovenskej ľudovej melodiky, ale aj o interetnických vzťahoch. Položila základ metodike porovnávania nielen v rámci melodickej typológie, ale najmä cez pojem hudobného štýlu ako homogénneho komplexu nápevov spojených s určitou vývinovou etapou a pretrvávajúcich v ľudovom speve aj popri vývinovo novších štýlových nánosoch. V slovenskom ľudovom speve Kresánek rozlišuje starý štýl (predharmonická pieseň tetrachordálna a kvintakordálna) a nový štýl (harmonická pieseň).

Na tieto podnety priamo nadviazali Alica a Oskár Elschekovci, rozpracovali ich do podoby teórie o historických hudobnoštýlových vrstvách, pričom čiastočne revidovali analyticko-klasifikačný systém. V ich pohľade piesne starej kultúry obsahujú magicko-rituálnu vrstvu (úzkorozsahové nápevy s jedným centrálnym tónom, s tonálnou kistrou sekundy alebo tercie), vrstvu roľníckej kultúry (kvarttonálne nápevy s tonálnou kistrou kvarty) a vrstvu pastiersko-valaskej kultúry (kvinttonálne nápevy

¹⁰¹ Lichard, Milan: K theorii slovenské národní písne. In Naše Slovensko, 1908, roč. 2, č. 1, s. 9-16; Lichard, Milan: Príspevky k theorii slovenskej ľudovej piesne. In Sborník Matice slovenskej 1933–1934, roč. 11-12, s. 1-58.

¹⁰² Krasko-Zápotocký, Ján: K theorii slovenskej ľudovej piesne. In Prúdy, 1930, roč. 14, č. 2, s. 95-99.

¹⁰³ Kresánek, Jozef: Slovenská ľudová pieseň so stanoviska hudobného. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1951. 296 s.

s tonálnou kostrou kvinty alebo kvintakordu). Piesne novej kultúry sa viažu na harmonicko-tonálne myslenie a obsahujú tri štýlové vrstvy (stará harmonická pieseň, novohorská pieseň a pieseň západoeurópskeho typu). Medzi piesňami starej a novej kultúry sa nachádza tzv. štýlová medzivrstva, ktorá obsahuje modálne piesne širokorozsahových nápevov.¹⁰⁴ Štýlové rozvrstvenie slovenskej ľudovej piesne sa stalo východiskom charakteristiky regionálnych hudobných dialektov aj interetnických komparácií.

Od polovice 20. storočia sa slavistické porovnávacie štúdium rozvíjalo ako súčasť širšie koncipovaných výskumných projektov, ktorých nevyhnutnou zložkou bolo aj porovnávacie interetnické a interkultúrne hľadisko. Hoci sa z viacerých príčin u nás hudobná slavistika neetablovala ako samostatná výskumná oblasť, jej aspekt bol obsiahnutý vo viacerých výskumných témach týkajúcich sa ľudovej piesne, ľudových hudobných nástrojov aj nástrojovej hudby. Tieto práce možno považovať za významné najmä tým, že sa v nich slavistický aspekt rozpracoval do podoby čiastkových sond, ktoré prispeli k overeniu a prehĺbeniu porovnávacích metód.¹⁰⁵

Prvú skupinu tvoria práce, v ktorých je východiskom komparácie slovenský materiál ako vzťahové pole, voči ktorému sa vymedzujú vzťahy k ďalším slovanským, ale aj neslovanským etnikám. Porovnávacie hľadisko obsahujú viaceré práce Sone Burlasovej o piesňových žánroch. Napriek užšiemu regionálnemu či etnickému záberu autorka sleduje jednotlivé piesňové žánre v interetnických súvislostiach. Tieto práce sa vyznačujú komplexným pohľadom na textovú aj hudobnú stránku piesní v kontexte sociálnej funkcie. Pre slavisticky orientovaný výskum poskytujú síce len čiastkové výsledky, tie sú však podporené širokou pramennou bázou a dôslednou analýzou materiálu. Týmto spôsobom boli vyhodnotené slovenské balady, zbojnícke piesne, vojenské a regrútske piesne, žatevné a dožinkové piesne (S. Burlasová, O. Hrabalová, O. Zilinskij).¹⁰⁶

Druhú skupinu predstavujú práce, ktorých východiskom je zhodnotenie väčších územných areálov a nadetnických celkov. Patria k nim najmä porovnávacia štúdie, ktoré vznikali v spolupráci európskych etnomuzikológov a boli súčasťou medzinárodných výskumných projektov. Okrem iných otázok sa venovali aj štúdiu najstarších štýlových vrstiev ľudového spevu, v ich rámci sa pokúsili identifikovať spoločné slovanské dedičstvo a overiť tak predpoklady o jeho existencii.

V morfológicko-porovnávacej práci Alica Elscheková vymedzila na rozsiahlej vzorke úzkorozsahových nápevov, pochádzajúcich z európskych aj mimoeurópskych

¹⁰⁴ Elscheková, Alica – Elchek, Oskár: Úvod do štúdia slovenskej ľudovej hudby. Bratislava: Hudobné centrum, 2005. 220 s. (Osvetový ústav, 1962); Elscheková, Alica: Stilbegriff und Stilschichten in der slowakischen Volksmusik. In *Studia musicologica*, 1978, roč. 20, s. 263-303.

¹⁰⁵ Burlasová, Soňa: A Slavonic Comparative Study in Slovak Ethnomusicology. In *Ethnologica Slavica*, 1988, roč. 20, s. 215-226.

¹⁰⁶ Burlasová, Soňa: Ľudové balady na Horehroní. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1969. 262 s. Burlasová, Soňa: Slovenské zbojnícke piesne a ich medzislovanské filiácie. In *Československá slavistika*, 1988, s. 221-231; Burlasová, Soňa: Die slowakischen Räuberlieder und ihre interethnischen Zusammenhänge. In *Ethnologica slavica*, 1988, roč. 20, s. 89-101; Burlasová, Soňa: Vojenské a regrútske piesne. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1992. 312 s.; Hrabalová, Olga: Ke studiu žatevních písní východomoravských a slovenských. In *Slovenský národopis*, 1965, roč. 8, č. 1, s. 33-56; Zilinskij, Orest: Slovenská ľudová balada v interetnickom kontexte. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1978. 438 s.

kultúr, niekoľko hudobnoštylových vrstiev, ktoré sú zastúpené u slovanských etník a možno u nich predpokladať príslušnosť k spoločnému slovanskému fondu.¹⁰⁷ Komparáciou v rámci tejto širokej vzorky zistila, že najjednoduchšie útvary recitatívneho základu (nápevy s jedným centrálnym tónom, s tonálnou kostrou sekundy alebo tercie) patria k univerzálnym hudobným štruktúram, ktoré sú rozšírené u všetkých európskych aj mimoeurópskych hudobných kultúr – reprezentujú celosvetové hudobnokultúrne dedičstvo. Ako špecificky slovanské útvary vyčlenila až štruktúrne zložitejšie formy, ktoré sú výsledkom určitého vývinového štádia. Za takéto útvary považuje nápevy s ambitom kvarty až kvinty, ktoré sa viažu na magicko-rituálnu a kvarttonálnu hudobnoštylovú vrstvu. V ich rámci potom určila niekoľko nápevových typov, ktoré sa nachádzajú v speve viacerých slovanských etník a spájajú sa buď s obradovou funkciou, alebo so spevom pri práci (piesne jarného obradového cyklu a žatevné piesne). Pri vysvetlení príčin týchto hudobnoštylových a typologických väzieb však upozorňuje na nevyhnutnosť uvažovať o týchto otázkach aj v mimohudobných súvislostiach.

Viaceré komparatívne práce vznikali ako súčasť výskumného projektu o ľudovej hudobnej kultúre Karpát a Balkánu.¹⁰⁸ Zamerali sa na ľudový vokálny viachlas, na žánrové paralely spevu v prostredí horskej prírody a na vybrané skupiny pastierskeho inštrumentára (O. Elschek, A. Elscheková, J. Kováčová, S. Burlasová, O. Demo, A. Sulitka, O. Zilynskyj a ďal.). Prínosom týchto prác bolo nielen prehĺbenie porovnávacích metód, ale aj rozpracovanie interpretačných hľadísk – vyhodnotenie spoločných a rozdielnych znakov, ktoré sa posudzovali ako výsledok procesov migrácie, polygenézy, integrácie, spoločného archetypu a pod. Napríklad, Oskár Elschek v analytickej porovnávacej štúdiu o bezdierkových pastierskych píšťalách, rozšírených v oblasti Karpát a Škandinávie, konštatoval, že napriek morfolologickej podobnosti hudobného nástroja a rovnakým tónovým možnostiam sa v oboch areáloch rozvinuli odlišné hudobné štýly hry, podmienené odlišnými regionálnymi hudobnoštylovými bázami.¹⁰⁹

Napriek tematickej šírke a metodologickej podnetnosti uvedených prác vznikli pohľady koncepcného a teoreticko-metodologického zamerania pomerne neskoro. Začiatkom 90. rokov boli publikované dve práce, ktoré sa venovali zhodnoteniu výsledkov slavistického výskumu v slovenskej etnomuzikológii. Štúdia Sone Burlasovej pod názvom *Od ideí slavianstva k porovnávaciemu slavistickému štúdiu ľudovej piesne na Slovensku* (1990)¹¹⁰ mala zámerne retrospektívny charakter: dôkladne mapovala

¹⁰⁷ Elscheková, Alica: Strukturelle Frühformen slavischer Volksmusik. In Mokřý, Ladislav (Ed.): Anfänge der slavischen Musik. Bratislava: Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, 1966, s. 147-164.

¹⁰⁸ Gašparíková, Viera (Ed.): Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1980, 351 s.; Elscheková, Alica (Ed.): Stratigraphische Probleme der Volksmusik in den Karpaten und auf dem Balkan. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1981, 297 s.

¹⁰⁹ Elschek, Oskár: Repertoárová a hudobnoštylistická diferencovanosť pastierskych bezdierkových píšťal v Európe. In Gašparíková, Viera (Ed.): Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti. Bratislava: Veda – vydavateľstvo SAV, 1980, s. 277-300.

¹¹⁰ Burlasová, Soňa: Od ideí slavianstva k porovnávaciemu slavistickému štúdiu ľudovej piesne na Slovensku. In Slovenský národopis, 1990, roč. 38, č. 3, s. 424-432.

predpoklady a zdroje slavistických výskumov v oblasti ľudovej piesne aa Slovensku a zhrnula doterajšie výsledky z hľadiska tematického zamerania a metodológie. Výsledky výskumu hudobnej aj textovej zložky piesní, ktoré sa v minulosti u nás sledovali oddelene, si všima rovnocenne, preto jej prácu možno považovať aj za dôležitý príspevok k slovesnej folkloristike.

Štúdia Jadranky Važanovej-Horákovej pod názvom *Možnosti a perspektívy hudobnoslavistického výskumu na Slovensku* (1993)¹¹¹ má viac programové zameranie, pričom sa sústredila vo väčšej miere na hudbu – okrem ľudovej piesne a spevu (predovšetkým ich hudobnej zložky) berie do úvahy hudobné nástroje a inštrumentálnu hudbu. Zhrnula názory na predmet a metódy hudobnej slavistiky a predstavila jej najvýznamnejšie výsledky v európskom a domácom kontexte. Zároveň poukázala na ďalšiu oblasť výskumu, ktorá sa donedávna u nás zanedbávala, hoci pre hudobnú slavistiku predstavuje špecifický a hodnotný predmet štúdia – etnické menšiny. Túto oblasť predstavila na príklade tradičnej piesňovej kultúry Chorvátov z okolia Bratislavy.

Od začiatku 90. rokov sa u nás slavistický aspekt dostával do nových výskumných kontextov. Boli podmienené jednak otvaraním donedávna tabuizovaných tém, jednak novými podnetmi pochádzajúcimi z aktuálneho vývinu európskej etnomuzikológie.

V etnomuzikologickom výskume sa začali sa viac zdôrazňovať interetnické a interkultúrne vzťahy, ktoré sa v minulosti u nás zanedbávali. Zvýšil sa najmä význam stredoeurópskych väzieb, a to tak pre štúdium ľudovej piesne, ako aj pre nástrojovú hudbu a tanec. Slavistický aspekt je v týchto prácach prítomný ako čiastkové hľadisko, ktoré je zapojené do štúdia vzťahov slovanských a neslovanských etník.¹¹² Ustúpilo sa od plošného spracovania rozsiahlych súborov hudobnoštruktúrnych dát, ktoré súviseli s využitím počítačovej techniky a štatistických metód vyhodnotenia materiálu. Dôraz sa presunul na štúdium piesne a hudby v sociálno-kultúrnych kontextoch, ktoré zodpovedá aktuálnym trendom súčasnej etnomuzikológie, rozvíjajúcej sa pod vplyvom kultúrnej a sociálnej antropológie. Napriek tomu ostáva kľúčovou úlohou etnomuzikologického výskumu štúdium hudobného repertoáru a hudobnej štruktúry, hoci chápané v oveľa širších súvislostiach, než ich pôvodne vymedzila tradícia európskej etnomuzikológie, zviazaná jednak s muzikologickou, jednak a etnografickou líniou štúdia.

Téma spoločného kultúrneho základu a slovanských hudobnoštýlových vrstiev ustúpila do úzadia, resp. sa začala realizovať vo väčšej miere v kontexte teritoriálneho a žánrovo-druhového výskumu.¹¹³

Za posledné obdobie sa slavistický aspekt sa v slovenskej etnomuzikológii sleduje prevažne v rámci piesňových žánrov a hudby etnických menšín. Ostáva súčasťou

¹¹¹ Horáková, Jadranka: Možnosti a perspektívy hudobno-slavistického výskumu na Slovensku. In Ethnomusicologicum, 1993, roč. 1, č. 1, s. 143-152.

¹¹² Urbancová, Hana: K súčasnému stavu vo výskume tradičnej vokálnej kultúry na Slovensku. In Ethnomusicologicum, 2004, roč. 3, s. 17-31.

¹¹³ Važanová-Horáková, Jadranka: Tradičné slovanské hudobnoštýlové vrstvy v dunajsko-panónskej oblasti. In Slovenská hudba, 1997, roč. 23, č. 1-2, s. 114-119.

žánrových syntéz, ktoré nadväzujú na staršie výskumy Sone Burlasovej v komplexnom prístupe k ľudovej piesni a na práce Alice a Oskára Elschekovcov v oblasti hudobnoštýlovej analýzy. Žánrové syntézy, uskutočňované na etnickej/národnej úrovni, na jednej strane vychádzajú zo spoločnej rámcovej definície piesňového žánru, na druhej strane sa orientujú na postihnutie individuálnych charakteristík každého z nich.¹¹⁴ Inter- a multietnické kontexty štúdia piesňových žánrov slúžia na vymedzenie domácich špecifik, regionálnych cezhraničných kontaktov a nadetnickej bázy.

Pri vymedzení tzv. žánrového hudobného štýlu, ktorý sa viaže na výskum hudobnej zložky piesňových žánrov a popri historických a regionálnych štýloch je ďalšou významnou súčasťou hudobnoštýlových analýz tradičnej slovenskej hudby, je potrebné pracovať so subtilnejšími analytickými postupmi. Preto sa v oveľa väčšej miere využívajú podnety hudobnej analýzy, rozpracované na v rámci európskych etnomuzikologických škôl, a to najmä zo slovanského okruhu (S. Abraševa, B. Bartók, L. Bielawski, A. Czekanowska, V. Elatov, J. Gelnar, D. Golemovič, D. Holý, V. Hošovskij, L. Janáček, L. Jaščenko, N. Kaufmann, F. Kolessa, T. V. Popova, P. F. Stojanov, K. Vetterl, S. Zacharieva, I. Zemcovskij, a ďal.). Tým dochádza nielen ku konfrontácii slovanských výskumných tradícií a analyticko-klasifikačných systémov, ktoré sa uskutočnili už v staršom období, ale aj k aplikácii podnetov, rozpracovaných pri štúdiu etnicky a územne vymedzenej tradičnej piesne a hudby, na odlišný materiál.

Podnety slavistickej komparatistiky sa využívajú pri definovaní domácich špecifik piesňového žánru. Týmto spôsobom sa spracovali najmä obradové piesne výročného a rodinného cyklu, piesne spojené s prácou a zamestnaním, naratívne piesne a ďal. (S. Burlasová, A. Elscheková, E. Krekovičová, H. Urbancová).¹¹⁵ Tieto piesňové žánre sa zároveň sledujú v interetnických slovensko-slovanských, slovensko-neslo-

¹¹⁴ Urbancová, Hana: Piesňové žánre v tradičnej hudobnej kultúre na Slovensku. Modely žánrových syntéz v etnomuzikológii. In *Musicologica Slovaca*, 2011, roč. 2, (28), č. 1, s. 5-37.

¹¹⁵ Napr. Krekovičová, Eva: Slovenské koledy. Od Štedrého večera do Troch kráľov. Bratislava: Práca, 1992. 183 s.; Elscheková, Alice: Slowakische Hochzeitslieder in ihrer funktionellen und strukturellen Schichtung. In *Studia musicologica*, 1996, roč. 37, č. 2-4, s. 151-190; Burlasová, Soňa: Slovenské ľudové balady. Bratislava: Scriptorium musicum, 2002. 263 s.; Urbancová, Hana: Trávnice – lúčne piesne na Slovensku. Ku genéze, štruktúre a premenám piesňového žánru. Bratislava: AEPress, 2005. 322 s.; Urbancová, Hana: Mariánske legendy v ľudovom speve. Príspevok k typológii variačného procesu. Bratislava: AEPress, 2007. 219 s.; Burlasová, Soňa: Slovenské pohrebné nariekania. In Urbancová, Hana (Ed.): Lament v hudbe. (*Studia Ethnomusicologica* IV). Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV – AEPress, 2009, s. 7-32.; Urbancová, Hana: Jánske piesne na Slovensku: Štruktúra, funkcia, kontext. Bratislava: AEPress, 2010. 220 s.

¹¹⁶ Napríklad Krekovičová, Eva: Zur Frage der Vorschung von Hirtenliedern in der Slowakei und ihre Stelle in der Region Mitteleuropas. In *Ethnologia Slavica et Slovaca*, 1992–1993, roč. 24-25 s. 195-222; Burlasová, Soňa: Interetnické súvislosti slovenských vojenských piesní. In *Slavica Slovaca*, 1993, roč. 28, s. 143-149; Krekovičová, Eva: Typológia slovenských kolied a ich moravsko-česko-poľské paralely. In Doruľa, Ján (Ed.): XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV, 1998, s. 303-313; Urbancová, Hana: Jánske piesne na Slovensku, ich regionálne väzby a interetnické súvislosti. In Urbancová, Hana (Ed.): Piesňové žánre v tradičnej hudobnej kultúre. (*Studia Ethnomusicologica* I). Bratislava: Ister Science – Ústav hudobnej vedy SAV, 1999, s. 13-50; Urbancová, Hana: K stredoeurópskym súvislostiam vianočných piesní. In Elschek, Oskár (Ed.): Stredoeurópske štýly tradičnej hudby a tanca. (*Musicologica actualis* 5). Bratislava: ASCO Art & Science, 2002, s. 19-39; Važanová, Jadranka: Functions of Ceremo-

vanských a stredoeurópskych väzbách.¹¹⁶ V prípade svadobných piesní slovanský a stredoeurópsky kontext pomohol precíznejšie definovať žánrové vymedzenie.¹¹⁷ Výnimočne vznikli práce mapujúce daný žáner z hľadiska širších európskych aréol, ako v prípade svadobných plačov.¹¹⁸ Na pozadí súčasnej etnomuzikológie sú tieto práce prínosom k štúdiu kultúrneho dedičstva.

Výskum tradičnej hudobnej kultúry etnických menšín sa otvoril najmä po roku 1989, kedy bolo možné venovať pozornosť rovnomerne všetkým historickým etnickým a etnicko-náboženským skupinám na Slovensku, predovšetkým Chorvátom, Rusínom, Nemcom, Maďarom, Rómom a židom (J. Važanová-Horáková, H. Urbancová, A. Pelleová, J. Belišová, K. Bičanová, M. Mušinka, J. Šargová-Kropuchová a d.).¹¹⁹ Výskumy sa zamerali najmä na fenomén tradičného spevu, ktoré je spojený s jazykom ako významným etnoidentifikačným prvkom. Hoci jazyk piesní slúžil ako základné klasifikačné kritérium diferenciacie piesňového repertoáru, nápevy sa stali predmetom porovnávacieho štúdia ako rovnocenná zložka spevnej tradície. Spracovanie tradičných piesňových kultúr etnických menšín smerovalo od dokumentácie, analýzy a komparácie vybraných lokálnych repertoárov až po širšie koncipované regionálne syntézy.¹²⁰

Etnické skupiny predstavujú špecifické hudobnokultúrne tradície, ktoré sa spravidla skúmajú v troch zložkách: vo vzťahu k hudbe materskej krajiny, vo vzťahu k inoetnickému okoliu a z hľadiska vlastných špecifik, t. j. hudobných prejavov, ktoré vznikli v ich vlastnom prostredí. V týchto súvislostiach dostal slavistický aspekt priestor na viacerých úrovniach interetnických komparácií. Na príklade tradičného vianočného repertoáru vznikla práca, ktorá prispieva z pohľadu etnomuzikológie k štúdiu etnických skupín nielen ako izolovaných tradícií, ale aj k mapovaniu ich vzájomných vzťahov a vzťahov k majorite.¹²¹ Záujem o slovenské minority v zahraničí pokračuje zo staršieho obdobia, pričom sa nanovo oživil najmä v prípade najviac ohrozených spo-

nial Wedding Tunes, *svadobné nóty*, in the Context of Traditional Culture of Slovakia and its Cross-Cultural Perspective. In Yearbook for Traditional Music, 2008, roč. 40, s. 21-32.

¹¹⁷ Elscheková, Alica: Functions and Transformational Processes of Central European Wedding Songs. In The World of Music, 1997, roč. 39, č. 3, s. 31-50; Važanová-Horáková, Jadranka: K žánrovému vymedzeniu svadobnej obradovej piesne v interetnickom kontexte. In Urbancová, Hana (Ed.): Piesňové žánre v tradičnej hudobnej kultúre. (Studia Ethnomusicologica I). Bratislava: Ister Science – Ústav hudobnej vedy SAV, 1999, s. 51-78.

¹¹⁸ Važanová, Jadranka: Bridal Laments in the Context of European Wedding Traditions. In Musicologica Istropolitana 2004, roč. 3, s. 199-212.

¹¹⁹ Napríklad: Belišová, Jana: Rómske piesne z obce Žehňa. In Mann, Arne (Ed.): Neznámi Rómovia. Bratislava: Ister Science, 1922, s. 139-152; Horáková, Jadranka: Piesňová kultúra Chorvátov v okolí Bratislavy. In Musicologica Slovaca et Europaea, 1993, roč. 18, s. 65-106; Urbancová, Hana: Piesňový repertoár Nemcov v Chmeľnici. In Musicologica Slovaca et Europaea, 1994, roč. 19, s. 181-199; Pelleová, Andrea: Traditional Song Genres of the Hungarian Ethnic Group in Medveš in the Gemer Micro-Region. In Musicologica Istropolitana, 2004, roč. 3, s. 213-256. Kropuchová, Jana: Zum gegenwärtigen Stand der jüdischen religiösen Gesangs in Bratislava und Košice – eine Vergleichssonde. In Musicologica Istropolitana, 2005, roč. 4, s. 181-207.

¹²⁰ Napr. monotematické vydanie časopisu Slovenská hudba s témou Hudba etnických menšín. (Slovenská hudba, 2000, roč. 26, č. 3, 155 s.)

¹²¹ Urbancová, Hana (Ed.): Piesňová tradícia etnických menšín v období Vianoc. (Studia Ethnomusicologica III). Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV; AEPRESS, 2006. 228 s.

čerstiev, najmä Slovákov v Maďarsku (E. Krekovičová).¹²² V štúdiu hudby etnických menšín našla porovnávaciu hudobnú slavistiku po roku 1989 nový objekt výskumu, ktorý ponúka široký záber od kultúrohistorickej problematiky až po sociálno-kultúrne a antropologické otázky.¹²³ Na materiáli spevu a hudby sa sledujú aktuálne otázky kultúrnych a etnických identít, procesy akulturácie, integrácie, asimilácie, inklúzie a pod.

V súčasnosti slavistické porovnávacie hľadisko ostáva u nás najmenej zahrnuté vo výskume hudobných nástrojov a inštrumentálnej hudby. Je prítomné najmä v syntézach z novšieho obdobia.¹²⁴ Prevažná väčšina prác, ktoré v tejto oblasti vznikli za posledné dve desaťročia, však mapuje stav tradície v regiónoch na Slovensku, výnimočne z celoslovenského hľadiska, a len zriedkavo si všíma medzinárodný kontext.¹²⁵ Príčina spočíva nielen v optike, z hľadiska ktorej sa inštrumentálna hudba sleduje, ale paradoxne aj v úzkej spätosti s hernou praxou a folklorizmom, ktoré usmerňujú výskum k svojom vlastným potrebám, pričom porovnávacie interetnické hľadisko stojí výrazne v úzadí. Napriek tomu oblasť ľudových hudobných nástrojov a nástrojovej hudby, najmä ansámblovej, prináša množstvo otázok, ktoré je potrebné riešiť z hľadiska postavenia tradičnej slovenskej hudobnej kultúry v slovanskom, stredoeurópskom aj celoeurópskom kontexte.

Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 2/0165/10.

Slavistické výskumy v slovenskej etnológii

MOJMÍR BENŽA

Etnológia patrí medzi tie spoločenské vedy na Slovensku, myslím tým v prvom rade archeológiu, históriu a jazykovedu, v ktorých by vzhľadom na predmety ich bádania, t. j. históriu, jazyk a spôsob života slovenského národa mala mať slavistika prirodzené miesto. V rámci sumarizácie či hodnotenia slovenskej slavistiky od začiatku 90. rokov

¹²² Napr. Krekovičová, Eva: Spevnosť a piesňový repertoár Slovákov v Poľnom Berinčoku. In *Národopis Slovákov v Maďarsku*, 1994, roč. 10, s. 131-159; Krekovičová, Eva: Faktory a formovanie folklórneho repertoáru Slovákov v Maďarsku. In Pospíšilová, Jana (Ed.): *Život a kultura etnických minorít a malých sociálnych skupín*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 1996, s. 59-65.

¹²³ Važanová-Horáková, Jadranka: K etnomuzikologickému výskumu slovanských etnických skupín. In *Slavica Slovaca*, 2001, roč. 36, č. 2, s. 147-157.

¹²⁴ Napríklad: Elschek, Oskár: Ľudová hudba. In Stoličná, Rastislava (Ed.): *Slovensko. Európske kontexty ľudovej kultúry*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2000, s. 340-357.

¹²⁵ Garaj, Bernard: K súčasnému stavu výskumu ľudovej inštrumentálnej hudby na Slovensku. In *Ethnomusicologicum*, 2004, roč. 3, s. 73-86.